

РОССИН ФЕДЕРАЦИЙН ФЕДЕРАЛЬНА СУГЛААНАЙ ФЕДЕРАЦИЙН СОВЕДЭЙ ГЭШҮҮД

ажалмаад, 1967 онноо 1976 он хүрэгэр заводой ахмад инженерээр хүдэлхэн байгаа.

Леонид Васильевич 1976 ондо КПСС-эй Бурядай обкомой таһагые даагшаар дэбжүүлэгдээ. 1978 ондо обкомой секретаряар хунгагдаа һэн. 1987 ондо Туркмениин ССР-тэ эльгээгдэжэ, Марыйска областной Советэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшээр, удаань Туркмениин ССР-эй Верховно Советэй

тэрэ Зэдын комбинадай партийна комитедэй секретаряар хунгагдаад, жэлһээ халта үлүү сагай туршада тус предприятиин ахмад инженерээр томилогдоо һэн.

1980 оной октябрьһаа 1988 оной октябрь болотор, Михаил Иннокентьевич Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай директорээр хүдэлөө. 1974 ондо тэрэндэ "Буряад Республикын габыята инженер" гэхэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдоһон, 1984 ондо Ажалай Улаан. Тугай орденээр шагнагдаһан байгаа.

ЛЕОНИД ВАСИЛЬЕВИЧ ПОТАПОВ

Л.В.Потапов Буряад Республикын Баунтын районой Уакитһууринда 1935 оной июлин 4-дэ хүдэлмэришэнэй бүлэдэ түрэхэн юм.

Тэрэ Хабаровскын түмэр замай транспортын институт, Эрхүүгэй арадай ажахын институт дүүргэхэн байгаа. Экономикын эрдэмэй кандидат, "Буряад Республикын габыята инженер" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй.

1958-1967 онуудта Улаан-Үдын локомотив-вагон заһабарилгын заводто мастераар, инженерээр, ахалагша инженерээр, туршалгын станцин начальнигаар, цехэй начальнигай орлогшоор, цехэй начальнигаар

Түрүүлэгшын орлогшоор ажаллаһан байна.

1990 оной апрель һарада али нгыенъ шэлэн хунгалтын гуримаар КПСС-эй Бурядай обкомой нэгэдэхэ секретаряар хунгагдаба. 1991 ондо Л.В. Потапов республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшээр хунгагдаа һэн. 1993 оной декабрь һарада тэрэ Россин Федеральна Суглаанай Федерациин Советэй депутадаар хунгагдаа.

1994 оной июнин 30-да болоһон хунгалтын дүнгүүдээр Л.В. Потапов Буряад Республикын Президентээр хунгагдаба.

Ород, буряад хэлэнүүдые мэдэдэг, һамгатай, хоёр үхибүүтэй.

МИХАИЛ ИННОКЕНТЬЕВИЧ СЕМЁНОВ

М.И.Семёнов 1938 оной ноябриин 26-да Эрхүүгэй областиин Усть-Ордын национальна округой Нүхэдэй районой Корсунгай нотагта түрэхэн юм. Буряад.

1960 ондо Эрхүүгэй горнометаллургическа институт дүүргэхэнэйнгээ һүүлээр Шэтын областиин Дарһанай рудоуправлениин горноинженерээр ажалайнгаа намтар эхилээ, удаань участогай начальнигаар дэбжүүлэгдээ һэн. Уданшьегүй 1965 ондо Бурядай АССР-эй Захааминай аймагай Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадта хүдэлхөөр уригдажа, горномастераар, һүүлээрнь участогай начальнигаар, ахмад инженерэй орлогшоор дэбжүүлэгдээ, хожомынь тус комбинадай Холтоһоной уурхайн ахмад инженерээр табигдаһан байгаа.

1975 оной январь һарада

Иннокентьевич СССР-эй Верховно Советэй депутадаар хунгагдаа һэн. 1988 ондо Буряад Республикын Правительствата харюусалгатай хүдэлмэридэ дэбжүүлэгдэжэ, Бурядай АССР-эй Министрүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшоор томилогдоһон юм.

1994 оной июльһээ М.И. Семёнов Арадай Хуралай депутадаар хунгагдажа, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшээр хунгагдаһан байгаа. "Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Совете бүридүүлгын гурим тухай" Россин Федерациин Хуулин үндэһөөр тэрэ тушаалаараа Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Советтэ ороно.

Һамгатай. Гурбан үхибүүтэй, бултадаа хүдэлдэг.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ҮЙЛЭДБЭРЭЭ ДАХИНАА ҺЭРГЭЭБЭ

Сүхын арһанай завод Буряад орон дотороо эгээл үнийн, заводуудай нэгэн гэжэ тоологдодог. Оршон тойронхи байгааһаа бузарлана гэхэн шалтагаантай гэжэ энэ завод мая гаран онуудаар хаагдаһан юм. Эндэ хүдэлдэг зүү гаран хүн тишхэдэ дуратай ажалтай орхихо баатай болоо бэлэй.

Тус завод үйлэдбэриез эрхилдэг байхадаа, жэлсоо 70 мянга хүрээр үхэрэй арһа буйлуулжа, Сибирин болон Алас-Дурнын регионуудыг булгайраар ба харьмай арһаар, мүн арһан ишхэг гуталнуудаар бэлдэбэ. Эдлэлнүүдээр яһала хангаһаа һэн. Үйлэдбэриез арһанай ямар ехэ хэрэгтэй болодогы энэ тишхэт тордохойгоор тогтоодыг яалай.

Манай республика дотор үүсээгдэхэн малай арһануудыг хугасаа соо харин гурэн олоор гаргагдаба болоһоно. Юундэ ишхэг байдал тохолодохо болоо? Малай арһан өһөдтэмнай али хэрэггүй юм гү? Найдамтай мэдэхэнэй үндэһөө баталхада, үнээрхэн жэлэй гурбан кварталай турша соо шумууһан шуумар бэлдэхэнэй хүсэл оролдогдоор аяар 50 мянга үхэрэй арһан Хитад руу гаргагдаһан байна.

Сүхэ голый эрье дээрэ оршодог энэ предприятии эдэ жэлүүдтэ огтоо хаагдаһоо гэхын аргагүй. Эндэ хүдэхэн гуталнуудыг, тэрэ тоодо хүнгэби Сибирин хүлгэндэ үбэлдөө үмдэхэ гуталнуудыг өдөөг байха юм. Һүүлэй жэлүүдтэ республикын Хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрствын захилаар колхоз, совхозуудта, таряашанай, фермерүүдэй ажахын уудта, мүн үмэдэй наймаалагдахаар тоногтой эмсэгүүд, үнээрхэдөө хуууд бэлдэхүүд, мориной хазар, боожо, шүдэр, тушаа гэхэ мэтэ зүйлнүүдые бүтээдэг болоһоно.

Малай арһа промышленна аргаар буйлуулан элдэхын туйл байгаали бузарлахагүй найдалтай түхээрлэгнүүд нэн түрүүн хэрэгтэй болно. Заводто энэ хэрэг бэлүүлхэ хэрэгтэй айхалтар ехэ хэмжээнэй мүнэн зөөр дуталдаха байна. Дээрһээ бодотой туһаламжа хүлэггүйгөөр тэдэ өһөдхынгөө хүсөөр заводдоо дахууһан нэргээжэ эхилбэ. Наушын мяханай комбинадһаа үүсээгдэхэн малай арһанууд энэ заводто орхоо захалаа.

Заводоо нэргээхэдэ, үнээрхэн сагай хүсые дахинаа хэрэгтэй болохо, республикын нотагай ажахын уудһаа абан арһан бултыг буйлуулхадаа, аһа үйлэдбэриез хараад байха бэй, байгаали хамгаалха хэрэг анхаралаа хандуулаха ушар болно. Эдэ бүгэдэндэ айхалтар заргаша хэгдэхэ байна бэй. Саашан юм мээе харалма жалмажа, ханажа байгай өһөдтөө бага бэйс хоро хүрэн байха ха юм. Энэниие завод коллектив һайн ойлгоно. Ушар тишхэнээ үдэрөөд мэдэ үнээрхэн байнгүй хүсэлэнэйг үйлэдбэриез эрхилжэ эхилбэ бэй.

Л. ПИТО
Хяагтын аймагай үнэн ажа
управлениин начальни
уялга АУУР

АНХАНАЙНГАА СОЛЫЕ БУСААХАЛ БАЙХА

Үбэлэй янгинама хүйтэн үдэрнүүдэй нэгэндэ би албанайнгаа хэрэгээр Шэрэнгийн колхозой үүлтэртэ малай фермэ ошохо ушартай болоһон байнаб. Колхозой түб бууса ерэжэ, техник-үржүүлэгшэ Долорма Дагбадоржиевна Цыденоватай суг фермэ тээшэ шэглэбэди.

Симментал үүлтэрэй мал үсхэбэрилдэг Шэрэнгийн үүлтэртэ малай фермэ тушаа анхан яһала мэдэхэ һэн бээб. Тус фермын алдар соло урдандаа СССР-эй ВДНХ хүрэхэн, К.А. Тимирязевай нэрэмжэтэ Хүдөө ажахын академиин, мал ажалай бүхэсоюзна институтдай болон һуралсалдай дээдэ олохон һуруулинүүдэй боһоно алхан байха. Олохон аспирантууд Шэрэнгийн малшадай ажалай дүй дүршэл согсолон, эрдэмэй докторой кандидадай диссертацинуудыг хамгаалһан гэжэ мэдэхэб. Яруунын мэдээжэ малшад үүлтэртэ мал үсхэбэрилжэ, малай ашагшэмые дээшлүүлжэ байдаг бэлэй.

Үнээдэй байрада туласа ерээд, бааза руу орхо үедөө залд гээд абааб. Досоонь бүрүүл. Үнээд уяатай байна.

Хүйтэнһөө юм гү, али гэрэлгүй байһанһаа юм гү - бээр бага шэнги аад, бэгэйдэшэн юмэнүүд харагдаха юм. Тэндэл ахалагша үхэршэн Шойжоловой уулзашабди.

Урялгүй, айлшаниие харахадаа, тэрэ дурата дургүйгөөр, ёһын тэдыдэ мэндэшлээд, шэбхэ арилгадаг транспортёртой заһабарилга үргэлжэлүүлнэ. һандаралга һалалгын жэлнүүдтэ тэрэ хүнүүдтэй дүтэ харилсахаяа болиһон ушарһаагү, али үүлтэртэ малай фермын түлэг суурхажа байхада, газар бүхэнһөө хүнүүдэй таһалгаряагүй ерэжэ, ажалайн дүй дүршэлөөр һонирхдог, магтадаг байһые һанаад, тэрэ аягүйрхэжэ болоо.

Минии ямар бодолдо абтаһые ойлгоһон Долорма Дагбадоржиевна абяа аниргүй байдалые таһалдуулан, иигэжэ дурадхаба:

- Искусственна үржүүлгын пунктын хүдэлмэриие нэргээгэбди. Ошохо харяа. Бидэ үнээдэй байраһаа гарабабди. Техник-үржүүлэгшэ ябууд дундаа, эхилһэн хөөрөлдөөгөө үргэлжэлүүлнэ. - Манай колхозой түрүүлэгшэ

Булат Очирович үнээрхэжэлэй ноябрь һарада үүлтэртэ малай талаар хүдэлмэри ябуулдаг "Бурятское" гэдэг үйлэдбэриин нэгэдэлһээ 7 миллион түхэригдөө бүхы хэрэгтэй юмэнүүдые худалдажа абыхы зүбшөөгөө.

Үнээдтэ хэмэл үржүүлгэ хэдэг пункт соо ороходоо, тэрэ сэдхэлээ ханангар намда хандан, иигэжэ тайлбарилна:

- Харагы даа. Хүргэгдөһөн үрэхэтэй термос, натриин нитрат шэнгэн азодтой баллон байна. Энэ үдэр бүриин тоосоо бэшэжэ байха календарь. Хармаануудтай юм. Үнээдтэ нумераци хэжэ дүүргэбди. Шалгалта һаам үнээрхэжэ үнэн бүхэнэй хүнэй тоһолигые тодорхойлоод, үүлтэртэ үнээдэй бүлэг байгуулжа, эмэ, эрэ тугалнуудые илгаад, түлжүүлжэ эхилхэбди. Хоёр-гурбан жэлэй үнээрхэдэ танай мүнөө хараһан ашаг шэмэ багатай үнээд булта һэлгэгдэхэ.

Долорма Дагбадоржиевна эдэ бүгэдэн тушаа ехэл шуналтайгаар хөөрэхэ юм. Тэрэнэй зүрхэ сэдхэлэй байдалые ойлгохоор ааб даа. Хүдөө ажахын һандаргагдажа эхилхэдэ, үржүүлгын пункт хаагдаһан юм. Анхандаа тус

фермэ дээрэ хүдэлхэдөө 100 үнэн бүхэнһөө зуун тугалнуудые абалга туйладаг байгаа ха юм. (Тишхэдэ Чимит-Доржо Батомункуевич Шойжоловой, Балдан Александрович Хабаевай, Цыдып-Доржо Батомункуевич Дармаевай һаалиин фермэнүүд дээрэ гурбан зуу гаран үнээд тоологдошо бэлэй). 1974 онһоо техник-үржүүлэгшээр хүдэлнэ.

1991 оной дүнгүүдээр фермэ дээрэ 125 тугалнууд абтажа, техник-үржүүлэгшэдэй республиканска конкурс дээрэ хоёрдохой һуури эзэлһэн юм. Энэ ушарһаа пунктын дахад нээгдээд байхада, баярлангүй байха аргагүй ха юм. Пунктын хүдэлэнгүй байхада, 1995 ондо колхозой бүхы 447 үнээдһээ 225 тугал абтаһан гэхэ гү, али үнээдэй хахадын һубайрһан байна. Һубайрһан үнээд хаанаһаа һү үгэхэ һэм даа.

Һүүлдэнь һү тушаан абадаг пункт хараабди. Тэрэ хүсэд түхээрэгдээдүй байна. Һаалишадай ажалай дүнгүүд харагданагүй. Гэбэшье Шэрэнгийн һаалишад урданайхи мэтэ ехэ һү һаадаг болохо, һү тушаан абадаг пункт соогоо халуухан сайгаа һоросогоон нотагайнгаа һониниие хүхилдэн хөөрөлдөжэ һууха даа гэжэ найдахаһаа бэшэ юмэн үлэнэгүй. Шэрэнгинхид анханайнгаа солые бусаахал байха даа.

Р. БАДМАЕВ.

Сагаалгание угтуулан

БУРЯДАЙНГАА НАЙНДЭРТЭ - БУЛТААРАН...

МАНАЙ Түгнэ нотаг, муужам ехэ газар дайдые эзэлдэг юм. Аяар зүүн зүгтэ Загарайн аймагай хилэ дээрэ оршодог Олоң-Шэбэрхээ эхиэ абанан Түгнэмнай Хөлго гол тээшээ урдажа, Мухар-Шэбэрэй үрээжэлтэ газарые сэлгээ үргэн Сэлэнгын аймагтай холбодог. Захиргаанай гуримаар хэлэхэдэ, түүхэ домогоор баян Түгнэ нотагта - Мухар-Шэбэрэй аймагта буряад болон шэмээшгарад үндэһэтэн эбтэй найхан нэгэ бүлэ боложо ажаһууна, ажаллана. Манай нотаг тухай иимэ дуу дуулагдадаг:

Шэлэдээ - адуутай, таладаа таряатай,
Шэмээшг, буряадууд түүхэтэ заяатай.
Энэл даа манай Мухар-Шэбэр.
Үнийхэн колоһоо аха дүү болонхой,
Үбгэднайш, хүүгэднайш жаргалаа олонхой.
Энэл даа манай Мухар-Шэбэр.
Балшархан баганаа газарта дуратай,
Барандаа анханһаа ажалда шуналтай.
Энэл даа манай Мухар-Шэбэр!

Буряад орон соогоо, мүн Росси дотороо суурханап таряашад, малшад аймагтаманай олон ааб даа. Тэдээн тухайманай Буряадай радио хэлэжэ, республикымнай һонинууд бэшэдэг, ажалай түрүүшүүлэе сэнхир экран дээрэ харуулдаг. "Шэмээшгүүд" гэхэн мэдээжэ романаараа алдар нэрээ аяар холуур суурхууһан уран зохёолошо Илья Черневэй түрэнэн Никольск тосхойно Лениней нэрэмжэтэ колхозые Социалист Ажалай Герой Анатолий Петрович Калашников олон жэлдэ ударидажа, нотаг зоноороо нэгэ һаналтайгаар ажалаа ябуулжа, таряан ба мал ажалай талаар аймаг соогоо жэл бүри ехэ амжалта туйлана. Никольскынхид хүшэр хүндэ байдалда орообди гэжэ халгашы хала барингүй, даһан-даһан ажалаа үнэн сэхээр үдэр бүри хээд байхадаа, ажахыгаа хүгжөөжэ шадана хаяом. Миний түрэл "Знамя Ленина" гэжэ таряашадай ажахыда Хошуун-Үзүүр, Харгаһата, Галтай гэхэн

буряад нотагууд, Калиновка гэжэ шэмээшг тосхон ородог юм. Энэ ажахынхид үни саһаа хойшо аха дүү мэтэ эбтэйгээр хүдөө ажахынгаа үйлдбэриие эрхилжэ, алтан таряагаа ургуулжа, адууһа малаа үсхэжэ, баян шадалтай ажаһууна. Түрэнэн нотагтаа ажал хэжэ байһан хүнүүд амандаа золтой гэжэ дэмы хэлсэдэггүй. "Знамя Ленина" гэдэг хамтын ажалые Буряад Республикын, Россин Федерациин габыята агроном, урдань Буряадай АССР-эй Верховно Советэй депутат ябанан, "Хүндэлэй Тэмдэг" орденто нотагай хүбүүн Николай Гармаевич Цырендашиев аяар хорин гурбан жэлэй туршада ударидажа ябана. Мүнөөнэй эрхэ байдалда олон бригадата таряашадайнгаа ажахын хэрэгые тогтууритай байлгахын, эдээ хоолой зүйлые элбэг дэлбэгээр үйлдбэрилхын тулада хамаг бүхы шадабарияа, дүй дүршлөө гаргаханаа гадна, Николай Гармаевич нотагайнгаа һургуулинуудай тулгатай найнаар ажалаа талаар ходо туһаламжа үзүүлжэ байдаг, мүн тийхэдэ соёлой дэбжэлтэдэ анхаралаа ехээр хандуулдаг. Калиновка тосхойно "Калина" гэдэг шэмээшгүүдэй хоор, Галтайн хатар, дуунай ансамбль, Хошуун-Үзүүрэй арадай театр аймаг соогоо, мүн республика дотороо яһала нэрээ нэрлүүлжэ байнхай. Ажалай ба соёлой хүгжэлтын тулоо, мүн ород ба буряад арадуудай хани барисаанай түлөө Россин Федерациин Президент Б. Н. Ельцинэй тээсгэнэй Зарлигаар колхозойнай түрүүдэгшэ Н. Г. Цырендашиев Хани Барисаанай орденоор шагнагдаа һэн.

Мухар-Шэбэрэй аймагта урдын колхоз, совхозууд һалаа һандараагүй, хамтын ажахы хэбээрэ газар дайдаа, ошон хоникээ олонитээрэ хэрэглээд, үтэлхэн үбгэд хүгшэдөө харалсан туһалаад, нилээд найн байдалтай байна.

Бидэ - Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг Түгнэ нотагаархид аймагайнгаа ажалшадай жэл ерэхэ бүри найн ургаса ургуулжа, малайнгаа тоо толгойе хороонгүй, ажалдаа амжалта туйлажа байхадань, ехэтэ урмашадагбди. Ниислэл хотодо һуудаг мухар-шэбэрэйхидэй, нотаг зоной эблэл (президентнь

"Бурятагропромпроект" нэгэдэлэй генеральна директор, дээдэ гарай мэргэжэлтэ, Россин Федерациин габыята барилгашан, Буряад Республикын Верховно Советэй депутатаар хэдэн дахин һунгагданап Дамба Цыренович Будаев түрэл аймагтаа хани халуун харилсаа холбоотой байдаг юм. Алибаа эмхидхэлэй асуудалнуудые хамта шийдхэхэ ушарнууд ходо болодог. Энэ талаар хотын нотаг зоной эблэл аймагай захиргаан хоёрой үгээе ойлголсоһоной ашаар 1994 ондо Буряад арадайманай аман зохёолой эрдэни зэндэмэни болохо "Абай Гэсэрэй" анха байгуулагдаһаар 1000 жэлэй оие тэмдэглэхэ, Агуу Илалтын 50 жэлэй адарта оие үнгэрэгшэ жэлдэ һайндэрлэхэ хэмжээ ябуулганууд тон найнаар үнгэрөө бэлэй. Иимэрхүү хэмжээ ябуулгануудай Улаан-Үдэ хотодо болохо, аймагай захиргаанай гулаа С. В. Иванов бодото нотаг ёһоной эдэбхи үүсхэл гаргадаг байха юм. Эгээл тиймэһээ 1995 оной декабрь һарада болоһон нотагай советүүдэ һунгаха һунгалтада Сергей Викторовичей Мухар-Шэбэрэйнгээ аймагай захиргаанай гулаагаар дахинаа һунгагданада, Улаан-Үдын нотаг зоной эблэлээрхин баярлаа һэн.

Шэнэ жэлнай гаража, үдэр хоногууд үнгэрһөөр, Сагаан һарамнайш гараха дүгэлшэбэ. Буряашые, мүн манай республикын ондоо үндэһэ яһатаншые урданай ёһо заншалые баримталан, Сагаалганаа һайндэрлэхэ болонобди. Хотодо ажаһуудаг Мухар-Шэбэрэй нотаг зоной эблэл Сагаан һарын һайндэри Улаан-Үдэ хотодо үнгэрэгшэ гэхэн үүсхэл гаргажа, түрэл аймагайнгаа нотаг бүхэнэй түлөөлэгшэдые Улаан-Үдэдэ урина. Нотагай зоной энэ ехэ нэрэтэ үдэртөө дахиад үлзэхэда, ямар урма баяр түрүүлмэ байха гэшшэби! Нотагаархидайманай Сагаан һарын һайндэр, Сагаалганай байгша оной февралын 21-дэ Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрта болохо гэжэ үдэр гаргадаа.

Хүндэтэ нүхэднай, түрэл садаманай, нотагаархиднай! Сагаан һараа уттажа, хүжоул согтойгоор сагаалаял!

Сагаалган, Сагаалган -
Саяан дээгүүр
Сагаалхья,
Байгал дээгүүр
Бадараа...
Сагаалган, Сагаалган -
Бурхандаа мургыт,
Сагаан эдээгээ
Дэлхэйдээ үргыт!

Гунгаа ЧИМИТОВ,
Буряадай арадай поэт.

НЭРЭ ТОМЬЁОГОЙ КОМИССИДА БАТАЛАГДАҢАН ОРШУУЛГАНУУД

Буряад Республикын Президентын дэргэдэ байгуулагдаһан Нэрэ томьёогой комисси хүдэлмэрээ эхилхэдээ, үнгэрһэн жэлүүдтэ Буряадай журналистнар, эрдэмтэд, уран зохёолшод олон нэрэ томьёоо зүбөөр, тодо мэргэнээр ородоо оршуулжа, арадтаа нэбтэрүүлһэн байна гэжэ тэмдэглэнэ. Гэхэтэй хамта, зарим үгэнүүдын түргэдөөн соогуур оршуулагдаһан байдаг. Иимэ ушарта манай комисси шэнээр, бодомжотойгоор оршуулан нэрэ томьёо дурадахаа уялгатай. Үшөө тийхэдэ, нэгэтэшые оршуулагдаагүй үгэнүүд яһала бии ааб даа.

Үнгэрэгшэ намар бүлэг мэргэжэлтэд "Буряад үнэндэ" ородоо оршуулагдаад хэблэгдһэн Буряад Республикын Конституциин текстые шалган хараһан байха юм. Тус газетын журналистнарай шадабарии ехэтэйгээр ажаллаһые найшаан тэмдэглээд, бүлэг мэргэжэлтэд зарим нэрэ томьёогой оршуулгые удахадань бүри дүтөөр үгэхые ороддоо.

Мүнөө бидэ нэрэ томьёогой түрүүшын бүлэгые хэблэнэбди. Энэ бүлэг соомнай Буряад Республикын Конституци соо ушардаг нэрэ томьёонууд үгтэбэ. Энээнһээ урда тодо мэргэнээр оршуулагдаһаниинь хубилалтагүйгөөр үгтэнхэй, зарим нэрэ томьёонууд шэнээр оршуулагдаһанхай.

- А
Агитация - идхалга.
Администрация - захиргаан
Ассоциация - эблэл.
- Б
Безопасность - аюулгүй байдал.
Безработица - ажалгүйдэлгэ.
Благотворительность - буянта хэрэг үйлдэлгэ.
Большинство - олонхи.
- В
Всеобщий - бүхы зоной, бүгэдэ ниитын.
Верховенство - эгээл дээдын хүсэтэй; булюу хүсэтэй.
Вероисповедание - шажан мүргэ; шажан шүтэлгэ.
Взаимодействие - хоорондын харилсаа холбоон.
Вознаграждение - түлбэри.
Воздушное пространство - агаарай дайда.
Волеизъявление - хүсэл бодолоо элрхэйлэлгэ.
- Г
Гарант - лаб хангагша.
Гарантировать - лаб хангаха.
Глава - толгойлогшо (глава республики - Республикын толгойлогшо).
- Гласность - олондо мэдээсэлгэ.
Голосование - дуугаа үгэлгэ.
Государственность - гүрэн түрэ байлга.
Гражданин - эрхэтэн.
Гражданский - эрхэтэнэй.
Гражданство - эрхэтэн байлга.
- Д
Дискриминация - газаашалга.
Доверие - этигэмжэ.
Достояние - эдлэл.
Достоинство - эрхэ хүндэ.
Достойный - нэрэ түрэдэ хүрэмэ.
- З
Забастовка - ажалаа зогсоолго.
Законодательство - хуули зохёон гаргалга.
Законность - хуули сахилга.
Запрос - асуулга.
Звание - нэрэ зэргэ.
Злоупотребление - хэтэрүүлгэ.
- И
Идеология - үзэл бодол.
Имущество - хогшил зөөри; эд зөөри.
Интеллектуальная собственность - ухаанай бүтээл зөөри.
Интересы - аша туһа.
Информация - мэдээсэл.
Исконный - анханай.
Исторические и культурные наследия - түүхын ба соёлой угай баялигууд.
- К
Источник государственной власти - гүрэнэй засагай узуур үндэһэн.
Катастрофа - һандаралта усал.
Квалифицированный - найн мэргэжэлтын.
Компенсация - тэхэрюулгэ; үнэ сэнгээрнь тэхэрюулгэ.
Компетенция - мэдэлгын хэмжээн.
Конкуренция - үрдилдөөтэ тэмсэл.
Конституционный строй - Конституцино байгуулалта.
Координация - тааралдуулга.
Космос - замбуулин.
Культура - соёл.
- М
Меньшинство - үсөөнхи.
Международное право - уласхоорондын хуули ёһо.
Местное самоуправление - нотагай өөһэдын хүтэлбэри.
Многонациональный - олон үндэһэ яһата.
Монополизация - гансаараа бүрин эзэмдэлгэ.
- Н
Национально-культурный центр - үндэһэтэнэй соёлой түб.
Нравственность - сэхэ сэбэр ябага.
Неприкосновенность (личности) - ойроо хүртэшэгүй байха ёһо.
- О
Общественное объединение - олонитын нэгэдэл.
Общепризнанные принципы - бүгэдэйдэ мэдэрэгдһэн гол ёһонууд.
Общечеловеческие ценности - бүхы хүн түрэлтэнэй үнэтэ зүйлүүд.
- Ограничение - хизаарлалга.
Органы власти - засагай зурганууд.
Организация - эмхи.
Отрешение от должности (импичмент) - тушаалһаа зайсуулга.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

НАЙНДЭРЭЙ ҮРЭЭЛНҮҮД

Наһан дээрэ
наһа нэмэжэ байхадаа,
айл аймагтаа, арад зондоо
үшөө ута наһа
удаан жаргал үрээл!
Жэл бүри жэгдэ амгалан,
он бүри омог дорюун
сагаалжа, ногоолжо байя
даал
Хүйтэн үбэлые дабаха
солотой,
хүхэ нажарые амадаха
үрээлтэй
Сагаалган - манай һайндэр,
саг үедэ мандаха болтогой!
Эгээл һайхан үрээлээ
үрээлсэжэ,
муугаа даража, баяраа
үргээл.
Энэ үдэр амар мэндээ
мэдэлсэжэ,
мүхэдөө аха дүүнэр болоел!
Буурал ахатаманай
Үрээлэйнгээ һайханни
үршөөжэ хайрлагты,
Үндэр наһанайнгаа
орьёл бодолые заяагты.
Урагшатай, амжалтатай
үдэрнүүд ерээжэл байг,
улам һайханаар
байдалнай эрсежэ байг!

ХАМТАДХАГДАМАЛ "АБАЙ ГЭСЭРЭЙ" ШЭНЭ ОРШУУЛГА

БУРЯАД арадай эгээл мэдээжэ томо морин үлгэр болохо "Абай Гэсэр" ород хэлэндэ хэдэн дахин оршуулагдаа юм. Зүблэлтэ засагай үедэ, "Гэсэрэй" арадай зохёол гэжэ гүйсэд тодорюулагдаһанай хүүлээр А. И. Уланов, удаань М. П. Хомонов гэгшэд энэ үлгэрые научна ёһоор оршуулаа һэн. Тэрэнь ямар бэ гэхэдэ, ород оршуулгада буряад эхэнэнь халташые хадуурхагүйе оролдохо, үлгэрэй удхые багаханаршые хубилгангүй, тон байһан соонь дамжуулаха, ажалгалтанууд соо тус үлгэрые ямар хүн, хаана, хэзээ гүйсэхдооб гэжэ хэлэхэ, мүн ойлгосогүй газарнуудые, деталь зураглалнуудые, эдэб заншалнуудые тайлбарилха ёһотой юм. Гадна хуушанай байдал, нуудал тэмдэглэһэн, заримдаа оршуулгагүй орхигдоһон үгэнүүд, газар нютагай нэрэнүүд тайлбарилгадаг гү, али тэдэнэй толихон үлгэртэ хабсаргагдадаг, мүн тиимэ үгын текст соо эгээ түрүүшынхэе хэрэглэгдэхэдэнь, тэрээндэ мүшэхэн тэмдэг зүүлгэгдэдэг байха.

Иимэ научна оршуулгаһаа гадна, үлгэрэй уран хайхан оршуулга гэжэ байдаг. Тиимэ оршуулгада эхэ үлгэрые багасага хубилгажа, хэдэн х у б и л б а р и н у д ы е (в а р и а н т н у у д ы е) хамтадхагдамал нэгэ үлгэр болгожо, мүн шухала удха шанаргүй зүйлнүүдые хороожо, жэжэхэн зүйлнүүдые өөрһөө зохёожо болодог. Гэбэшье уран хайхан оршуулгадашые үлгэрэй сюжет, тэрэнэй гол удхые, үйэ хэрэгэй һубарилые, геройнуудые, найруулгын онсо зүйлнүүдые хубилгажа болохгүй юм. "Гэсэрэй" анха түрүүшын иимэ уран хайхан шүлэглэмэл оршуулгые Семён Липкин гэжэ дүршэлтэй оршуулагша бүтээжэ, Н. Балданогой согсолон найруулһан 9 талаата "Гэсэрэй" гурбан талаае 1968 ондо хэблүүлһэн юм. һүүлэрнь 6 талаа хэблэгдэһэн. Тиигээд С. Липкин "Гэсэрые" бултынь оршуулаад гаргаха гэжэ байтараа, "Народ И" гэхэн гашуудалта заяатай бэшгээ бэшээд, һүүлэрнь манай оронһоо гаража, Израиль ошохо тухай мэдүүлгэ барилһан гэшээ. Тиигэжэ тэрэ хайн оршуулганы мүнөөшье болотор гараагүй.

Тиимэһээ ородой мэдээжэ зохёолшо В. Солоухин "Гэсэрэй" бүхы 9 талаае уран хайханаар оршуулжа, 1988 ондо хоёр боти болгон хэблүүлэһэн. Гэбэшье "Гэсэрэй" эдэб хубилбаринууд олон, тэдэн соо шэнэ шэнэ зүйлнүүд дайрадажал байдаг. Тийн эдэнэй хахаднышые В. Солоухинай хамтадхамал "Гэсэрэй" оршуулгада ороогүй.

Ушар иимэһээ Буряадай гүрэнэй университетэй профессор С. Ш. Чагдуров Н. Балданогой буряад хэлэн дээрэ, В. Солоухинай ородоор хэблүүлһэн хамтадхамал үлгэрнүүдтэ оронгүй үлгэһэн, һая болотор мэдээжэ бэшэ байһан хубилбаринуудые хамтадан, ород хэлэндэ уран хайханаар оршуулха гэхэн зорилго урдаа табиһан байгаа. Энэ хамтадхамал "Гэсэрэй" оршуулгада юмнүүд орооб гэбэл, "Абай Гэсэр Богдо хаан" гэхэн нэрэтэй, эгээл уран найруулгатай гэжэ тоологдодог Альфор Васильевтай түүрээһэн үлгэрэй зарим бүлэгүүд, П. М. Тушемиловэй хооронһон "Гэсэрэй" хубилбарин бүлэгүүд ба үлгэр түүхэ зохёогшо суута А. А. Тороевһоо аман зохёол

шэнжэлэгшэ Т. М. Болдоновагай бэшэжэ абһан "Гэсэр Мэргэн" хубилбарилһаа оруулагдаа, харин "Шандаабал мэргэн" гэшэнь хэблээд бэлдэгдэнхэй. Эдэ хадаа урдань үргэнөөр мэдээжэ болоһон хубилбаринуудһаа дутуугүй удха түгэлдэр, уран хайхан юм. Жэшэнь, А. О. Васильев (Альфор) гэдэг Ангар шадархи Мольхи нютагай үлгэршэн хэмжээгээрэ эгээл ехэ, сюжетэдэйнгээ байгууламжаар эгээл һонин "Гэсэрые" түүрээжэ, тэрэниень аман зохёол суглуулагша С. П. Балдаев бэшэжэ абһан байгаа. С. П. Балдаевай бэлдэһэн

Ехэ удааншые болонбэй

Хабтагар газар дээрэн

Элдэбын ургаса ургажа, Сэсэг ногоон сэсэглэжэ,

Улаагаар убхижа, Хүхөөр хүрбэжэ,

Сагаагаар сальдажа,

Шараар майратажа, Хангалтажа, хуншууржа, Ангилажа охитожо,

Дэлхэй дээгүүр дэлгэржэ ошожо, Газар дээгүүр галбагайржа таража, Эхэ Ехэ Бурханай Охёороо, шэбтэрээрээ Толгой тархин эрыюулжэ, Дуурайтуулжа, һажуулжа, Олон үнгын сэсэгүүд, Элдэбын ногоонууд, набшанууд Найгажа, наджажа, Хэлтээдэжэ, хэлбэлзэжэ, Аүүжэндэжэ, гунхаржа байба лэ.

Сергей Шагжиевичай оршуулгые харахада, тэрэнь эхэ шүлэгүүдһээ нилээд богони болоһон байбашые, уран шанараараа ялас гэмэялагар, тоб гэмэ тодо удхатай байха юм. "Гэсэрэй" арад зондо ехээр мэдээжэ бэшэ хубилбаринуудые нэгэдхэн, хамтадхамал шэнэ текстые ород хэлэн дээрэ хэблүүлхэ гэхэн харюусалгатай зорилгые профессор Чагдуров дүүргэхэ ёһоороо дүүргэе юм. Ушар юун бэ гэхэдэ, Сергей Шагжиевич анханда Буряадай багшын дээдэ һургуулиин түүхэ болон хэлэ бэшгэй факультедые дүүргэхэ үедөө ород хэлэ эрхимээр мэдээдэг, уран хайханый литературада угаа дууратай, олон шүлэг сээжээр мэдээдэг, заримдаа өөрөөшье шүлэг зохёожорхидог хүн гэжэ мэдээжэ болоһон бэлэй.

Табяад онуудай эхээр хэлэ бэшгэй асуудалнууд бүхы ороной хэмжээгээр зүбшэн хэлсэгдэжэ, тэрээндэ Сталин ехэ даргын хабсаадсаһанай һүүлээр хэлэ бэшгэ шэнжэлгэ эгээл гол эрдэмүүдэй нэгэн боложо, тэрэнэй хүгжэлтэ нилээд түргэдэһэн байгаа. Эдир залуу Сергей Чагдуров тэрэ һэбшээндэ абтаа юм гү, аля заяанайн бэлиг дуудаа гү, юрэдөөл хэлэ бэшгэй мэргэжэлээр Москвада аспирантурада орожо, А. Леоновой уран зохёолнуудай хэлэн тухай тон хайн диссертаци бэшэжэ, хожомын тэрэнэйн ном боложо гарахадань, ородой томо эрдэмтэд ехэтэ һонирхоһон, "Вопросы языкознания" гэжэ гол журналдамнай магтан дурдан байдаг. Гэбэшье шотагаа бусажа хүдэлхэдөө, Сергей Шагжиевич гол түлэб литературыын асуудалнуудаар хүдэлөө, харин һүүлэй арбаад жэлнүүдтэ бүхы бэлиг шадбарияа "Гэсэрые" шэнжэлэгдэ зориулаа юм. Энэ ехэ хүдэлмэрийн эсэстэ "Происхождение Гэсэриады" (1980), "Стихосложение

хамтадхамал "Гэсэрые" эрдэмтэд М. И. Тулохонов Д. Д. Гомбоин хоёр бэлдэжэ, һаяхан хэблүүлээ.

С. Ш. Чагдуровай ород хэлэндэ оршуулаһан "Эхэ Ехэ Бурхан" гэхэн оролто бүлэгын илангаяа хайхан юм. Түбидэлхэй дээрэ амидаралай мүнделхэ хэрэгтэ Эхэ Бурханай гол үүргэ дүүргэһэн тухай эндэ хэлэгдэнэ. Эхи захашыгүй замби түбидэ хаб харанхы соо гансаараа байхадаа уйдажа, Эхэ Ехэ Бурхан Огторгой, Газар дэлхэй, Наран, һара болон бүхы амитанай ба ургамалай аймагые бии болгоно. Тийхэдэнь:

На тверди земной величавой

Пахучие выросли травы,

Долины в цветах заалели, Лазурной зарей

занялись, Белей молока забелели, Светлей янтаря

зажглись.

И запахом благоуханным

Богиню они напоили

И пряным тем ароматом

Ей голову круто

вскружили.

Гэсэриады" (1984), "Поэтика Гэсэриады" (1988) гэхэн гүнзэгы удхата шэнжэлгэнүүдые хэблүүлэһэн. Тэрэ һүүлшын ехэ шэнжэлгын түлөө С. Ш. Чагдуровта хэлэ бэшгэй докторой нэрэ зэргэ олгогдоо бэлэй.

Үнгэрһэн жэлнүүдтэ С. Ш. Чагдуров шэнжэлгын ехэ ажал хэхэтээ хамта уран зохёолнуудые оршуулгада тон эдэбхитэйгээр хабсаадсажа, баһал ехэ үр дүн туйлаһан. Тэрэ Ц.Доной, Х. Намсараевай болон бусад авторнуудай зохёолнуудые оршуулаа.

Тийн "Гэсэрые" шэнжэлхэ, мүн буряад зохёолнуудые оршуулаха талаар иимэ түгэс бэлдэхэлтэй хүнэй "Абай Гэсэр Богдо хаан" гэжэ баатарлиг дайта морин үлгэрэй эдэб хубилбаринуудые согсолон хамтадажа, эрхим хайн ород оршуулга бүтээһэнинь дэмэ тушаалдан зүйл бэшэ. Юуб гэхэдэ, энэ нүхэрнай хоёр хэлээ тэгшэ мэдэхэ тула "Подстрочник" гэдэг юумэндэ түшгэлэнгүй, сэхэ оршуулаа, тиигээд ородоор шүлэг зохёохо ехэ бэлигтэй байгаа бшуу.

Эрдэмэй бэшэ, харин уран хайханы оршуулга хадань "Абай Гэсэр" гэжэ 1995 ондо хэблэгдэһэн ном соогоо Сергей Шагжиевич буряад эхын үгэ, мур бүхэниие оршуулха гэжэ оролдонгүй, гол шухала бэшэ жэжэ божо зүйлнүүдынь танан һагад, тийхэтээ хамта үлгэрэй гол удхаһаа нэгэшые хадуурангүй, тэрэнэй дүрэ образууд болон шүлэгэй уран аргууд ба ритмые эхэ шүлэгтэнь тон дүтөөр дамжуулаха шадаа. Багахан статья соо энэниень дэлбэлэн харуулаха аргагүй туладан нэгэл хэлгэхэнһээ эшэ татаа. Зүүнэй дүшэн дүрбэн тэнгэрийн түлөөлөгшэ - Хажагар Хара тэнгэрийн баруунай табин табан тэнгэригэрые бэсын тайрай мурхысоһндэ урижа ошоһон тухай зураглал иигэжэ найруулагдаа.

ЭРДЭМ НУРАЛСАЛАЙ ШАН

Россин Правительство эрдэм нуралсалай талаар жэл бүри олгогдохо 15 шан бии болгобо. Нэгэ шангын ажалы эгээл бага түлөөһөнөө 400 дахин ехэ байха.

Иимэ шан 1996 онһоо эхижэ, Россидахи эрдэм нуралсада ехэ түлөө үзүүлхэ эрдэмэй-практическа шэнжэлгын түлөө; горэнхы нуралсалай программнууд болон элдэб нургуулида хэрэглэгдэхэ нуралсалай-методическа номуудай түлөө; багшалаалгын эрхим шадбарин түлөө олгогдодог байха.

Шангууд тухай баталагдаһан дүримэй ёһоор, тэрэ шанда хүртэхын түлөө конкурс тухай мэдээсэл март соо соносхогдохо, тийн шанда дэбжүүлэгдэһэн хүдэлмэринүүд майн 1 болотор абтаха, харин конкурсын дүнгүүд сентябриин 1 болотор гаргагдаха байна.

Үндэр ехэ тэнгэрээр

Үндэрийн барин харайлгаба,

Һэмжэн сагаан үүлэнэй

Һабхиин барин харайлгаба лэ,

Гахай ехэ үүлэнэй,

Габайн барин хиндэбэ лэ,

Хообэлзэмэ үүлэнэй

Һүбөөнь барин ошобо лэ.

Проворно вскочив на коня,

Стрелой устремился вперед

Над тучами черными,

Мглистыми,

Под светлыми и

Серебристыми...

Манай үлгэрнүүдтэ имагтал баатарай яжа хубсалһанинь бүхэли хуудаһан дээрэ харуулагдадаг. Мүн хайшан гэжэ морёо эмээлэхыень, яжа мориндоо мордоһыень, хайшан гэжэ харайлаһыень тон утаар түүрээдэ гэшээ. Энэнь буряад дээрэ уншахада тон таруу аад, ород болон гэхэдэ, унжагаршаг болохоёо һанадаг. Харин С. Ш. Чагдуровай эдэ мэтэ хэлгэгүүдые тобшолон һагад аад, тон уран хурсаар оршуулаһанинь залуушуулай уншажа, хадуужа абхадань хилбар, туһатай байха гэжэ һанагдана.

Урданай үлгэр оршуулхада, удхань мэдэгдэхгүй, толидо байхагүй үгэнүүд олон дайралдадаг. Тэдэниие С. Ш. Чагдуров бусад оршуулануудта түшгэлэн оршуулаа. Жэшэнь: эрмэгшэхэ - не жеребиться, эсэгэ харабсар шубуун - стервятник орёл-великан, старец-орёл, отец властелин орлиного племени, беркут, хубилгаан - оборотень, злой дух, зудан - хребтина, хушуула - воин г.м. Мүн зарим үгэнүүдые хуудаһанай доодо талада бэшэжэ тайлбарилна. Жэшэнь, "Великая Матерь-Богиня" ...витава во мраке ночном" гэжэ мүнүүдһээ түрүүшын нэрэдэнь иимэ тайлбари үгэнэ: "Великая Матерь-Богиня - здесь в значении первого дыхания жизни, начала творения". Нүгөө тэнь: "Подумала Эхэ-Бурхан, Во мглу погружаясь в туман" гэхэн шүлэг иимэ тайлбаритай: "Эхэ Ехэ Бурхан была богиней шаманского толка. Шаманы (бөө) появились на исторической арене значительно позже шаманок (удаган), жриц огня". Слово удаган и сегодня кое-где в Бурятии, напймер в Оке, употребляется в значении

"Мать, Матушка". Манзан гүрмэ төөдэй "Ондолиһоо боодожо, олон хубүүтэй басагатай болохо лэ" гэхэн шүлэгы иигэжэ оршуулаа: "От горных певучих ключей Она обрела дочерей, Лихих родила сыновей". "Ондоли" гэжэ үгөөр тарбаганай нүхэ тэмдэглэдэг ааб даа. Гэбэшье К. М. Черемисовэй толидо Сэлэнгын буряадай хэлэндэ "ондоли" гэшээ "буага" гэхэн удхатай гэнэ. Энэһнээ һанал абажа, Сергей Шагжиевич тэрэниие "горные певучие ключи" гэжэ оршуулаа гэшээ аабза.

Үлгэрөө текстдэнь адъяар оршуулжа, ойлгогдосогүй үгэнүүдые энэ мэтээр тайлбарилан, үшөө урда тэнь "Гимн человеку, гимн земле", хойнонь "Вместо эпилога" гэхэн стагынуудые үгэнэһэйһ ашаар "Абай Гэсэр" гэжэ үлгэрэй гүн удхань яһала ойлгогдоно. Тэрэнь юун бэ гэхэдэ, байгаали ба хүн, дээдэ дунда түбинүүд хоорондоо таһаршагүй холбоотой, тийн шарын шажанай дэлгэрхэлэ урда тэндэ алибаа тэмсэл ходо боложо байһан, эдэнь наран - һара, газар - тэнгэри, һаруул - харанхы, зүүн - баруун гэхэн бэе бэеһээ гад ондоо ойлгосонуудаар харуулагдаа. Бүхы дээрэнь хэлэбэл, С. Ш. Чагдуров элитэ томо бүтээл болохо "Абай Гэсэр" үлгэрые арад зондо хүргэжэ, уран хайхан хэлбэриень харуулаха, гүнзэгы удхыень тайлбарилан ойлгуулаха талаар аймагтар ехэ ажал бүтээгээ, тэрэнь али болохоор урмануулагдаха ёһотой гэжэ һанагдана.

Л. ШАГАДАРОВ,

буряад хэлэ шэнжэлэгшэ.

РАДИО-ДОЛГИНУУДЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

Сaгһаа урид наһа бараһан бэлигтэй эрдэмтэ, Хориин Ашанга нотаг тоонготой, физико-математикийн эрдэмтэй доктор, профессор Чимит Цыренович Цыдыповэй түрэхөөр 70 наһанайнь ой Буряадай эрдэмтэй түбтэ тээсгэн тэмдэглэгдээ.

Ч. Ц. Цыдыпов Забайкалийн фронтдо сэрэгэй алба гаража байхадаа, сэрэгэй радист байжа, хожомын радиостанцийн командир болоһон юм. Тэрэ сагһаа хойшо радио-долгинуудаар тон ехээр һонирхожо, хожомын тэдэниие шэнжэлдэг томо эрдэмтэ болоһон байна.

Гушаад жэлэй туршада Буряадай Эрдэмтэй түбтэ ажалахадаа, тэрэ радиофизикийн 5 лаборатори байгуулжа, хадалиг газар нотагуудта радио-долгинуудай дэлгэрдэг жама ёһые шэнжэлһэн габьяатай. Буряад ороной, Эрхүүгэй болон Шэтын областнуудай, Монголой холын аймагуудта түбэй телевидениин дамжуулануудые абаха талаар ехэ юумэ хэһэн болоно. Тиигэжэ эдэ нотагуудта 25 томо ба 50 гаран багахан ретрансляторнууд тодхогдоһон юм.

Наһанайнгаа һүүлшын жэлнүүдтэ Чимит Цыренович мүнөөнэй радио-физикийн онол аргуудые хэрэглэн, худаһанай сохилтоор үбшэ танилгада ехэтэ һонирхол гаргажа, 1989 ондо Дотор Монголой шийслэл Хүхэ-Хото ошожо, тэндэхи эрдэмтэ аргашадтай холбоо байгуулан юм. Тиин Ч. Ц. Цыдыповэй хүтэлбэри доро үбшые тоололгын үндэһөөр танидаг комплекс ухаалагдажа, мүнөө тэдэнь яһала һайнаар хүдэлжэ, медицинэдэ улам үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэжэ байнхай.

Чимит Цыреновичэй эхилһэн, үүсхэһэн зохёохы ажалыень олон тоото шабинарыннь үргэлжэлүүлжэ байдаг.

ЭРДЭМТЭД БУРУУШААНА

Россин Эрдэмтэй Академиин олонхи институтуудта 1995 оной декабриин салин түлэгдөөгүй. Институтууд мүнүгээ алмаһын тулада хүдэлмэрилэгшэдөө түлөөһөгүй амаралтада эльгээнэ. Мүн коммунальна хангалгын тулаа тэдэний үри шэринь айхабтар ехэ болонхой.

Эрдэмтэй гол эмхи зургаануудые панхаруутаба гэжэ соносоод, хүдэлмэрилэгшэдые олоорнь ажалһаань гаргаха һэдэлгэнүүд хэгдэнэ.

Эдэ бүгэдэ юун дээрэһээ болоноб гэхэдэ, 1995 оной федеральна бюджет 25 гаран процентээр гүйсэдхэгдөөгүй. Мүн Россин Федерацийн Финансын министерство декабрда бюджетһээ түлэгдэхэ мүнүгэ үгөөгүй. Тэрэнээ январь соо хүсүүлжэ үгэхэ гэлһэн бата найдамжа үгы.

Ушар нимэһээ РАН-ай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай соведэй президиум 1996 оной февралын 14-һөө эхилэн, буруушаалгын бүхэроссин үйлэ ябуулануудые эхилхэ гэлһэн шийдхэбэри абаба.

Тийхэтээ хамта Россин Эрдэмтэй Академиин профсоюзай хүтэлбэрилэгшэд ороной дээдэ хүтэлбэрийн түлөөлэгшэдтэй хэлсээ гэжэ эхилэнхэй.

НАРАНЬАА ЭЛШЭ АБАХА

Япондо 5 мянган телефон-автоматуудые наранай элшээр түлэгдэдэг болгохо гэлһэн зорилго табигданхай. Тийхын тулада тиймэ автомадай кабинкаданы элшэ суглуулан хубилгадаг хабтагар байһанууд няагдаха байна.

ТЕЛЕСКОПУУД

Түрүүшын телескопууд XVII зуун жэлдэ бүтээгдэһэн юм. Тэдэний ашаар эрдэмтэд нара болон одо мүшэнүүдые адаган хаража байха аргатай болоо һэн.

Тиин байтар Италийн эрдэмтэ Галилей бүри холо харадаг телескоп ухаалан дархалжа, 1610 ондо Юпитерэй дахуулнуудые, Наран дээрэхи толбонуудые, нара дээрэхи вулканай үрхэнүүд болон уулануудые нээһэн юм.

Мүнөө сагта асари холо байгаа одо мүшэдһөө Газарта ерэжэ байгаа радио-долгинуудые шэнжэлхын тулада радио-телескопууд түрэгдэдэг болонхой. Тэдэний ашаар аяар холын галактикануудые, мүн ехэ жэгтэй пульсарнууд болон хара үрхэнүүдые нээһэн байна.

Мүнөө телескопуудые замбуулиной онгосонууд соо абажа ябадаг болонхой. Тэндэ тодхогдоһон телескопоор Газар дээрэ байгшада объектодоо 7 дахин холо байгаа объектуудые танин хаража болодог.

ЭХЭНЭРНҮҮД ТАМХИЛНА

Мүнөө дэлхэйн 200 миллион эхэнэр тамхи татана гэжэ тоологдонхой. Тэдэний хахадын хүгжэнги ороноудга, нүгөө галактын хүгжэжэ байгаа ороноудга һуудаг.

Тамхи татадаг эхэнэрнүүдэй тоо жэл ерэхэ бүри олошорно гэлһэн тоололоо Эдүүрые хамгаалгын бүхэдэлхэйн эмхи хэбэ.

Россин Эрдэмтэй академиин Сибириин отделенидэ Монокристаллнуудай конструкторско-технологическа институт бии юм. Тэндэ субад, алксандрит, шпинель, рубин (бадма раага) гэхэ мэтын үнэтэ шулуунай кристаллнуудые ургуулдаг. Элдэб олон янзын үнгөөр ялалзан байхадань, хүнэй гараар бүтээгдэһэн тэдэ шулуунуудые байгаагийн үнэтэ шулуунуудһаа заримдаа микроскоп доро харажал илгаруулхаар байдаг. Мүнөө энэ институтта шпинель гэдэг үнэтэ шулуун бүри ямаршые үнгэтэйгөөр хэжэ шададаг болонхой.

Алксандрит гэдэг шулуун гэрэлхэ дулдыдан, элдэб үнгөөр яларан толорон байдаг хаан ноёдой шэмэглэл ааб даа. Тэрэниешые тус институтта хэжэ шададаг болонхой.

Байгаагийн болон хэмэл алмазуудые термохимическэ аргаар заһан болбосоруулга тус институттай ажалай нэгэ шэглэлын болоно. Энээнэй ашаар Россидахи нүдэ аргалдаг гол клиникэнүүд үлэмжэ хурса алмазаар бүтээгдэһэн

ҮНЭТЭ ШУЛУУНУУДЫЕ УРГУУЛНА

скальпельнуудаар хангадаа. Мүн алмазна скальпельнууд нейрохирурги, косметологи, худаһанай хирурги болон микрохирургийн бусад халбаринуудта хэрэглэгдэдэг боложо байна.

Энэ институтта ургуулагдадаг техникескэ кристаллнууд лазерна түхээрэлгэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг. Илангаяа тэдэ медицинэдэ улам ехээр хэрэглэгдэдэг боложо байнхай. Юундэб гэхэдэ, хүнэй арһа мяхые отолонгүйгөөр, лазерна элшээр элдэб үбшэ саража аргаа боломжо бии болонхой. Жэшээн, худаһанай операцинууд лазерна элшын туһаламжаар хэгдэдэг, бөөрэдэхи шулуун бутаргададаг.

Мүн СПИД гэдэг үбшэниие элирүүлгэдэ лазерна түхээрэлгэнүүд хэрэглэгдэнэ. Баһа тэдэ экологиодо ащаглагдадаг боложо байнхай.

Хаягдаһан элдэб түмэр түдэгэ соо байһан 40 гаран зүйлые тэдэний ашаар элирүүлдэг.

Урдань ухаалһан зүйлнай хэдэн шата дамжан нэбтэрүүлэгдээ болодог байгаа. Харин мүнөө дэлхэйн дэлгүүртэ ямар шулуун эгээн ехээр худалдагданаб гэжэ мэдээд байхадаа, тэрэ шулуун олохоноор гарган, заримыень өөһдөө худалдадаг болонхойбди. Бүтээһэн шулуунга орон дотороо ехээр худалдадаг болоо һаа, түргэнөөр өөдэлхэ болонобди. Тиймэһээ орон дотороо хэмэл шулуун худалдаха дэлгүүр бии болгохо гэшшэ тон шухала зорилго болоно.

А. ИСАЕНКО,
химийн эрдэмтэй кандидат,
РАН-ай СО-гой
Монокристаллнуудай
институттай лабораториине
даагша.

ГҮРЭНЭЙ НЮУСА ЮУН БЭ?

Зүблэлтэ засагай үедэ гүрэнэй нюуса гэгдэдэг юумэнэй айхабтар олон байһан һаань, хубилган шэнэдхэлгын эхилхэдэ, олон юумэн нюуса бэшэ болгогдоһон юм.

Һаяан гүрэнэй нюусанууд тухай Россин Президентын Зарлиг толилогдоо. Гүрэнэй нюуса гэжэ тоологдоһон зүйлнүүд газрын аяар хоёр ехэ ноур эзэлнэ. Тэдэ 4 иимэ

бүлэгүүдһээ бүрилдэнэ гэбэл: сэрэгэй нюусанууд; гададын-политическэ ба гададын-экономическа нюуса зүйлнүүд; экономика, эрдэм, техникэ; тагнуулай, контрразведкын болон оперативно-бэдэрэлгын ажал ябуулга. Эдэ бүгэдэ 87 зүйл болоно. Жэшээлбэл, гүрэнэй ноёсөнүүд тухай, үнэтэ металлнуудай, байгалиин алмазуудай, платинын бүлэгэй

металлнуудай абтадаг, хэрэглэгдэдэг хэмжээн, тэдэний өөрын үнэ тухай мэдээнүүд, мүн стратегическэ шанартай малтамалнууд болон хүдөө ажыхын түүхэй эдүүд тухай мэдээнүүд нюуса болоно.

Оборонын зорилгоор хэрэглэгдэжэ боломоор газар дорохи элдэб нүхэнүүд, метрополитенүүд болон бусад түхээрэлгэнүүд, тэрэшэлэн 500 мянганһаа үлүү хүн зонтой хотонуудые уһаар хангалгын схемэнүүд, түмэр замай үзелүүд мүн лэ гүрэнэй нюусануудай тоодо ороно.

СИБИРЬТЭ ЕРЭНЭН ТҮРҮҮШЫН ХАРА АРНАТАН

сүлэгдэһэн) байгаа.

Бүри Пётр хаан мэндэ байхадаа, нэгэ ород бояринай басагые Ганнибалда баалалтаар шахуу үгүүдһэн юм. Ганнибал Сэлэнгэдэ даабарияа дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр Петербургдаа бусажа, дарга ноёдой үгһөө нэгшые гарангүй үнэн сэхээр алба хэлһэнэйнгээ ашаар 1759 ондо, жаран хоёртойдоо генерал-аншеф

гэлһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн бэлэй. Мүн тэрэ хэдэн хүүгэдтэй болоһон. Ородой агууехэ поэт Александр Сергеевич Пушкин Ганнибалай гушань байжа, тэрэниие "Арал Петра Великого" гэжэ туужадаа мүнхэлһэн юм. Пётр Абрамович 1781 ондо, 84-тэй боложо ябатараа, наһа бараһан байна. Тэрэ Петербургда яһаа хадагаланхай.

Электроникын аргаар хүтэлэгдэдэг энэ термометр 60 секундын туршада үбшэниие элирүүлнэ. Мюнхендэ (ФРГ) үнгэргэгдэһэн медигүүдэй хуралдаан дээрэ нимэ шэнэ термометр харуулагдана. ТАСС-ай фото.

УРАН ЗОХЁОЛШО

Жамса Тумунов тухай Улаан-Үдэ хото ерэнхнээ хойшо дуулахан байгааг Харин тэрэниие хараагүй ябаһан аад лэ, 1948 оной зунай халуун үдэр улаан ноураараа уулзаа бэлэйб. Тиэхэдэ Каландаришвилиин гудамжада оршодог номой хэблэлэй байшан соо фронтвик уран зохёолшодтой уулзалга болоно гэжэ дуулаад ошобоб. Гэрэй хоёрдохи дабхарта директорэй таһалга соо дүүрэн зоной дунда залуубар, сэбэр сагаан шарайтай, үндэр тэгшэ бзетэй, дайшалхы орден, медальнуудтай, погон дээрээ шэнэхэн одонуудтай гвардин капитан уран гоёор уншана. Тэрэниие бүгэдэ зонтой адли бишье тон анхаралтайгаар анжарбаб, тиэхэдэ монгол улас, арадай хубисхал, алдартан жанжан Сүхэ-Баатар тухай поэмэ уншагдана гэжэ ойлгоо хэм. Бүгэдэ суглаашад шэнэ поэмые халуун дулаанаар утгаба, юрэдөө, ахадүү монгол арадайнгаа түүхэ домогые ехэл һонирхоһон хэбэртэй, үрдилдэжэ байгаад лэ, али олон асуудалнуудые журанад. Сэрэгшэ поэт тоб байса тодорхойгоор харюусаха зуураа, тэрэ бэшэһэн найруулгынгаа материалые тон найнаар мэдэхэ байһанаа гэршэлнэ, зүгөөр Сүхэ-Баатарай уг гарбал тухай хөөрэлдөөн болоходонь, тэрэниие монголой засаг түрүнхин халха гэдэг юм. Би поэт болохо дуратай ябаһан хадаа, нимэ томо шүлэгшэмэл найруулгые одоо ехээр нааршаһан байнам. Юрэдөө, би угтаа ошотороо иимэ гоёор зохёожо шадаха гэшэ гүб, али үгы гү гэжэ ехэтэ һайнаата болооб. Гэбэшье, таниха болоһон уран зохёолшодтой яжашье хаань уулзажа, өөрынгөө ормоглоһон юумэнүүдые харуулжа, һургаал заабари абаһайб гэжэ шэбшэн ябадаг хэм.

Тиимэ ушар тэрэ зундаа тохёолдоо бэлэй. Тэрэ үедэ Гүрэнэй банктай зэргэлхэн унжар модон гэр соо түбхинэнэн "Буряад-Монголой Үнэн" газетын редакциин нэгэ таһалга соо Уран зохёолшодой холбоон байрладаг бэлэй. Тэндэ үдэр бүхэндэ уран зохёолшодые, сэтгүүлшэдые, эрдэмтэдые болон бусад зон үйржэл байха, гэр сооһоо урма баяртай уулзалгануудай хүюун зугаа таһалдахагүй. Бидэнэр залуу зохёолшод Б. Мунгонов, Б. Ябжанов, Ц. Цыренпиллов болон бусад тэдэ ахайнарта хаа яахана гасаалуулаашье, хэн нэгэндэн өөһэдынгөө найруулга харуулбал, ехэ баяртай юумэд гарадаг хэмди. Тиэхэдэ Ж. Тумунов хэнтэйшьеб телефоноор ярилдажа дүүргэд, намайе гайхалан шэнгээр хараба. Юундэб гэхэдэ, бинь эжынгээ юугээршьеб, андалдажа абаһан япон сэрэгшын мундир үмдөөд ябаа ха юм-биб, тиэхэдэ лагерьһаа зугадаһан хүйхэртэл адли байгаа хаб. Харин Зүблэлтэ ороной офицер ябаһан хүн наран улсай сэрэгшэдэ адли хүйхэе һэжжэлэн хаража байтараа, анган шарлаһан кителим үбсүүндэ комсомол тэмдэгые обёорходоо, эльгэ хатан энеэшэбэ:

- Шимни япон лагериин бодхуул бэшэ. буряад хүн ха юмши, үшөө ши хадаа һэн болбол комсомолец!

- Тиимэ... - гэжэ бинь үгэлбэб.

Тэрэниие хойшо Тумуновай бүлынхин намайе "комсомолец" гэжэ нэрлэдэг болоо гэшэ һэн ха.

Удаань тэрэнэй асуудалда сүлөөгүй харюусанам: "Би Шэтын областин Хёлгын районой Бада нютагай хүмби... Эхэмни гансаараа намайе дүрбэн дүүнэртэйми өөдэн болгоһон юм... Би мүнөө жэлдэ театральн хөгжэмэй училищи дүүргэхэб... Өөрынгөө бэшэһэн шүлэгүүдые танда

Жамса ахатан ажалһаа бусаха, тэрэ заримдаа халамгайшаг ерэнхэй юумэ, минии уудагышьегүй һаа, намда, баһа өөртөөшье дхарья бариха. Тумуновтан хүндэмүүшэ айл һэн, би тэдэнэйдэ ходоо айлшадар хэмби. Мүн баһа эжытэйм, дүү басагантайм. Тамара нүхэртэймишье хамта урижа сайлуулан байха юм. Гадна намтай сугтаа һуража байһан Аганютагайн хүйхүн Цырен-Базар Бадмаевшые болон бэшэшые студентүүд хүндэлүүлдэг һааб даа. Тэрэ минии хүндэ хүшэр байдалые мэдэхэ байһан тула тон ехээр һанаагаа зободоо гэшэ һэн ха. Жэшээлхэдэ, зунайнгаа

ород арадай агууехэ поэт Александр Сергеевич Пушкинай түрэнһөөр 150 жэлэй ойе бүхы дэлхэйн зон, демократическа аха дүү республиканууд, манай түрэл оромнай найрлаа бэлэй. Эгээл һайхан һайндэр ниислэл хото Москвагай тэгэндэ оршодог алдартэ поэдэй нэрэмжэтэ талмай дээрэ болобо гэшэ. Африкан гарбалтай хүнэй түхэл дүрсэнь хаб хара шэрэмээр шудхаатай хадаа халуун наран доро үнэншэмэ адляар сүндэрлэнэ. Оршон тойрон янза бүрийн сэсэгүүд табигданхай, тэдэнэй дундуур энэ найрые эрхилэгшэд сэсэгэй асари томо гүрлөө

хамта манай буряад поэт Жамса Тумунович Тумунов зогсоо ха юм. Тэрэ хадаа Россин Федерацида оршодог хэдэн олон можо, хизаар, р е с п у б л и к а н у д а й лигаторнуудые гансааран түлөөлжэ байна бэшэ гү? Тиэхэдэ үшөө Баатар хүйхүнтээ ерээ, тэрэнь өөрынгөө үетэн болохо, арбаад хүржэ ябаһан басагадтай зэргэлэнхэй, тэдэнэр агууехэ Пушкинай аша гушанар байгаа ха юм.

Эндэхи Тверской бульварта байшантай Литературна институттай студентүүд бүгэдөөрэн тооной түрүүшын зэргэдэ зогсонхойбди. Ушар иимэһээ б и д э н и и е фотокорреспондентүүд, кинооператорнууд яһала буулгаһан юм. Тэдэ каднуудынь Совет ороной табин жэлдэ зорюулагдаһан кинонуудай "1949" гэхэн лентэдэ гараһан байха.

Би тайзан тээшэ заажэ, тэндэ манай буряад уран зохёолшо Жамса Тумунов гэжэ ойрохи нүхэдтөө Володя Тендряковто, Расул Газзатовта, Вася Фёдоровто, Володя Солоухиндэ һайрханаб. Харин тэдэнэр аха курснуудай студентнэр хадаа Тумуновые уран бэлэгтэй, зондо ниилэсэтэй, ехэ ябуулгатай хүн гэжэ мэдэхэ байгаа, тиигээд удагүй шинии нютаг хүйхүн СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной секретарь болохонь лабтай гэжэ хүхилдэгшэд хэн.

Тэдэ бишье тиигээжэ һанагша хэм, манай Буряадай уран зохёолшодой олонхын тиимэ найдалтай хэн. Тэдэ ахатан тиимэ үндэр тушаалда ажаллаха талаангүй байгаа даа, хоёр гурбан жэлэй дараа хүндөөр үбшлөөд, Улаан-Үдэ хотодоо һаһа бараа бэлэй.

ГЭБЭШЬЕ

Ж.Т. Тумуновай буряад литературда хэнэн юумэн ехэ. Тэрэниие хойшо манай түрэл уран зохёолнай хэды хүндэ ямбатай болоо гэшэ хэм. Жэшээлхэдэ, газар талһаань абаад хэлэхэ болоо һаа, манай холбооной дундаһаа СССР-эй, РСФСР-эйшье, Буряадайшье Верховно Сөвөдүүдэй, городской болон аймагай Сөвөдүүдэй депутатууд хэды олон болоо хэм. Партиин болон комсомолой обкомуудай, гадна профсоюзуудай комитедэй гэшүүд биил һааб даа. Гэхэтэй хамта литературна шангуудай лауреадууд олон байгаа. Орден, медаль, дипломуудаар шагнагдаһан хүнүүд тоогүй хэн. Тэдэ һүүлшын гушаад жэл соо республикымнай Уран зохёолшодой холбооной байдал уруугаа ороо. Мүнөө ямаршые болошоод байна гэшэб даа...

Юрэдөө, Жамса ахайдал адляар манай холбооной хүтэлбэрилэгшэд бүгэдэ уран зохёолшодойнгоо түлөө оролдоболнь, арад зондоннай аша тухатай байха хэн лэ даа.

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Буряад Республикын арадай уран зохёолшо.

ХҮНДЭТЭ МАНАЙ АХАЙ
Дурдалга

шалгуулхаяа ерээб..."

Жамса ахатан тэрэ дэбтэриемни ехэ анхаралтайгаар тэмдэг хэжэ байгаад уншаһан юм, тэрэниие мүнөөшье хүрэтэрөө хадагалжа ябадагби. Тиэхэдэ хүдөө нютаг тухайгаа үнэншэмэ һайханаар бэшэнэш, ёһотой уран зохёолшо боложо шадаха гээд, литературын эрдэм бэлигые эрхим һайнаар шудалхые юрөөһөн юм.

МИНИИ

Москвагай Литературна институтта ороһон жэлдэ Жамса Тумунов тэндэхи Партиина дээдэ һургуулида үзэдэг болоо хэн. Би түрүүшын үедэ стипендигүй, ходоодо мүнэгтангаар дугажа ябааб, тиэхэдэ Трубна талмайда ойроһон ажаһууһан аха нүхэрэйдөө гүйжэ ошохош. Неглиннэ гудамжа өөдэ гаража ябатаршн бишыхан Баатар хүйхүн футболдой бүмбэгтэбэринхэй юумэ угтан ерээжэ ооголох:

- Комсомолец!

Тиигээд лээдир футболист хаалгада тогтохо хүниие оложо, үнөөхи бүмбэгтээ ойрошог табихан бэээрээ тооһо үрхирсэ үдхэлхэ юм. Харин үхибүүнэй үдхэлхэн бүмбэгые гартга оруулхамни бэлэн һааб даа. Теэд дүүтэмнай довтолгоёо дабтаха, одоо һанаһандаа хүрөөгүйдөө һалахагүй. Тиэхэдэнь би хубсаһа хунараа шорой тооһонһоо гамнажа, тэдэ бүмбэгыень барижа шадаагүй хэбэр үзүүлэн һабандахаш. Тиэхэдэми Баатар хэды ехээр баярлагша хэм, тэрэ бэээрээ намайгаа хүтэлөөд лэ, гэртээ оруулдаг бэлэй. Гэрэй эзэн абгай - Ханда Лубсановна буряад арад зондоо суутай эхэнэрнүүдэй нэгэниинь байһан юм. Тэрэ хадаа Сэлэнгын аймагта түрэнэн, соёлой ажалда габьяа туйлаһанай түлөө "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденээр шагнагдажа, Буряад-Монголой республикын делегацида оролсоод, Кремлин ордон соо Совет засагай хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаһан намтартай юм. Ханда абгай - залуухан урин зулгыхан эхэнэр - түрэнэн эжымни манһан шэнги талхатай шүлөөр садатарни эдэлүүлдэг хэн. Удангүй

амаралтада харгын мүнэггүйдөөд байхадамни, тэрэ СССР-эй Уран зохёолшодой холбоонһоо студент хүндэ командировка абажа үгөө бэлэй. Би тэрэ мүнөөр түмэр замай билет абахаһаа гадна, аһан түрүүшынгээ костюм абажа үмдөө хэмби. Гадна түрэнэн колхозойм түрүүлэгшэдэ депутатска бланк дээрээ "Москвада эрдэмдэ һуража байһан хүйхүндэ нэгэ холи үгэгты" гэхэн захяа бэшээ, теэд тэрэ саарһыень хэрэглэжэ шадаагүй хэмби. Нэгэгтэ бидэниие "Мосфильмдэ" зууршалжа, кинонуудай субтитрүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулга хүүлэжэ, мүнгэ олгуулдаг болоһон юм. Минии түрүүшын "Баян нуга" гэхэн поэмые толихо хэрэгые ехэ дэмжэһэн бэлэй.

ОДОО

Жамса ахатан зоной хүн хэн, тэдэнэйдэ Улаан-Үдэншье, Агыншье болон бэшэшые нютагуудай хүнүүд ерээжэ байха, тэдэнэй хэрэг ябуулгануудые бүтээлсэжэ үгэдэг хэн. Партиин Буряадай обкомой, Министрнүүдэй Сөвөдэй, Соёлой м и н и с т е р с т в ы н харюусалгатадаабаринуудые эрхим һайнаар дүүргэхые оролдохо. Зүгөөр Буряадайнгаа Уран зохёолшодой холбооной ажал хэрэгые хэнһээшье ехээр хэлсэдэг һааб даа. Манай уран зохёолшодой олоһон номуудые оршуулуулан хэблэһэн байна. Совет ороной ниислэл-Москва хотодо Буряад-Монголой поэзии антологиие аһан түрүүшынхээ барлаха ажалые эхинһэнь һүүл хүртэр гансааран эрхилээ гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ж.Тумунов СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной хүтэлбэрилэгшэдтэ ехэ хүндэтэй байһан юм. Ехэ холбооной секретарьнууд, нэрэтэй түрэтэй уран зохёолшод А.А. Фадеев түрүүтэй тэрэниие юрынхээр "Жамсо" гээд лэ нэрлэдэг хэн. Манай буряад уран зохёолшо ахадүү арадуудай соёлой декадануудта, л и т е р а т у р н а конференцинүүдтэ, ойн баяр ёһололнуудта ходоодо уригддаг байгаа.

1949 оной июнин 6-да

тэлэнхэй юумэд ерээжэ, хүшөөгэй хормойдо тахижа, дээшээ гаранад. Эдэ үдэрнүүдтэ бүхы дэлхэй дээрэ алдартан уран зохёолшод: аяр холын Чилиһээ - Пабло Неруда, Англиһаа - Джек Линдсей, Даниһаа - Мартин Андерсен Нексе, Чехословакиһаа - Ян Драда, Болгариһаа - Димитр Полянов, Монголһоо - Дамдинсүрэн, Хитадһаа - Эми Сяо гэгшэд морилоо. Тиигээд ахадүү совет республикануудһаа казах Мухтар Ауэзов, Азербайджанһаа Мамед Рагим, грузин Хута Берулава, украинец - Павло Тычина, литовец Антанас Венцлова олон нүхэдөөрөө хамта ерээ хэн. Агууехэ ород литературые алдаршууһан М.А. Шолохов, Л.М. Леонов, А.А. Фадеев, К.М. Симонов, А.А. Сурков, В.В. Вишневский, А.В. Сафронов болон бусад пушкинска үдэрнүүдтэ эдэбхитэй хабаадаа, хото хүдөөгүүр хэдэн олон уулзалгануудые үнгэргөөд, тэдэнэй зариманиинь поэдэй талмайда болоһон суглаанда ерэнхэй зогсоно бшуу.

Тэрэниие Бүхэсоюзна пушкинска хүрэнэй түрүүлэгшэ, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной генеральна секретарь А.А. Фадеев нээгээ хэн. Удаань генеральна секретариин нэгэдэхи орлогшо Н.С. Тихонов элидхэл хэбэ. Тиигээд СССР-эй Эрдэмэй академиин президент Вавилов үгэ хэлээ. Мүн Моссөвөдэй ударидагшад, томошог заводой түлөөлэгшэ, дээдэ һургуулийн студентка болон хари гүрэнэй айлашад амаршалаа.

Агууехэ поэдэй Ехегі топиметим гэхэн элиграфтэй мүнхэ дурасхаалай хүшөө тухай шүлэгыень бүгэдэ монголшууд зүрхэ сэдхэхлээ уяруулан соносодог. Илангаяа, энэ хүшөө дээрэ ниилээтэй бадаг соо славянин, мүнөөдөө зэрлиг тунгүүс талын нүхэр хальмагые дурдаһыень бидэнэр сээжээр тооной мэдэхэлди. Теэд манай түрэл садан хальмаг зоной сүлэлгэдэ ябаань һаань, тэрэнэй ахадүү буряадууд эндэ байгаа ха юмбибди.

Агууехэ литературын найрай тайзан дээрэ алдар солото уран зохёолшодтой

Буряад Республикын Верховно сүүдтэ
**ГЭМЫНЬ УРДАА, ГЭМШЭЛЫНЬ
ХОЙНОО**

Буряад Республикыннай түүхэдэ үни холын үзэгдөөгүй (1940 гаран онуудһаа хойшо) ушар, 1995 оной эсэс багта, үзэгдэжэ, түүхын баһа нэгэ шэнэ хуудаһан ирагдаба гэшэ аа гү? Тээсгэн вертолётто добтолжо, экипажыенэ барижа, хэрэгтэйгээ нэхэгшэдые сүүдэлээн тухай яһала дэлгэрэнгыгээр бэшээ' хэмди. Харин энэ удаа бандидууд тушаа хөөрэхэмнай. "Манай эндэ бандидууд бии юм аал?" гэхэн асуудал гарадаг. Бии боложо байна. Республикыннай Верховно сүүдтэ хэдэн хэрэг харагдаа. Мүрдэлгын эмхинүүдэй хэһэн тобшололнууд баримтатай гээд сүүд шийдхээ. Тингээ хадаа Россин Федерациин Уголовно Кодексын 77-дохи статья хэрэглэгдэн болоно, "Предприятинуудта болон эмхи зургаануудта, мүн зарим нэгэ хүнүүдтэ добтолхо зорилготойгоор зэбсэгтэ бүлэгы эмхидхэлгэ, мүн тинимэ банда болон тэрэнэй добтолгонуудта хабаадалга банда бандиг ааша болоно" гээд тус статья соо хэлэгдэнэ.

Арбаад үдэр үргэлжэлэн сүүд ехэшы орбо бэшэ уголовно хэрэгы хараа. Яахадаа нимэ олон үдэр соо болоо юм гэхэдэ, сүүдэй урда зогсогшод аяар зургаа, тус бүхэнэй хэрэгээр нэгэ нэгэ адвокат хабаадана, гэршэнэр олон. Иимэ олон хүнэй хабаадалгатай байхалаараа, сүүдэй засэдани унжагайрхаяа һанадаг.

Сүүдэй урда зогсогшодой эгээл һаһатайны 1962 оной, бусадны дүүшье һаа, сүүдэй урда түрүүшыхээ зогсоо бэшэ, харин зузаахан шюуртай боложо үрднэн байба. Нэгэнһээ бэһэнниинь эсэгшы болохо золтой байшоо. Нэгэнниинь дээдэ һургуули дүүргэнхэй; бултадаа үзэгдэнэ үзэгдэнүүд оодоо болоһон һамгартай.

Хэц эдэниие эмхидхээ гэшэб? Мүрдэлгын эмхи зургаануудай материалнуудай үндэһөөр, мүн сүүдэй засэданинуудай үдэсүүдэй урда зогсогшодой өөһэдынь хэлэһээр, гэршэнэрэй үгэһэн баримтануудаар Жданов Александр эмхидхэгшэнь байгаа гээд тодорoo. Тэрэ 1994 онһоо хойшо нүхэдтөө иимэрхүү һанамжа оруулжа дэмжэгдээд, тусхай бүлэг боложо, баян, зоори зөөшэ ехэтэй хүн зоиние болон гэр байранууды тонохо тухай хэлсэһэн байна. Тин бэлдэжэ эхилээ. Добтолхо, тонохын тулада буу зэбсэг,

хутага шүбгэ, шюурта углаха баг гэхэ мэтые бэлдэбэ.

"Тонохо хүнөө яжа олохо? Энэ асуудал шийдхэхэнь эгээл бэлэн байшоо. Эд бараанай дэлгүүр дээрэ хэмээхэнээр аад, шуналтайгаар хаража ябаханда, хэнэй хэн байһаниинь эли ха юм даа. Энэ асуудалаар Евгений Сулов һонирхоо. Горитойһон мунгэнэй эд бараа худалдаа, дахин-дахин Турци ородог Евдокимов тэдэнэй "хахулида" орохо болобо. Дэлгүүр дээрэ хаяа хадхажэ зогсоод, аралжаа наймаа хэдэг Суловтан Евдокимовой хэзээ Турци ниидэхыень лабаад, һамбаашалан байрыень тонохо түсэб Ждановтаа дурадхаба. Евдокимовой саг соогоо ниидэжэ шадаагүйһөө боложо, тэдэнэй түсэб хэдэ дахин буруу һүрээбшые, 1995 оной мартын 22-го хүсэддөө юм.

Тэрэ үдэрэй үглөөнэй 7 сагта Исаков Михаил Евдокимовтанай үүдэ тоншожо: "Яаралтай телеграмма!" гэжэ гэрэй эзэн эхэнэрые сошообо. Мэгдэһэн эхэнэрэй үүдээ нэмсээр, шюуртаа баг үмдэнхэй хүн урдаһаань алхыхынгаа тэндэ шадалтайхан гараараа амыень барижа, гэр руунь түлхихэ зуураа, духадань пистолет няаба. Энэ үедэ нүгөөдүүлшье - Жданов Исаков хоёр - ондоо таһалга руунь торомсоороо, Турци ниидээгүй эзэнгэй золгожо туршаба. Баг үмдэхэһөө гадна, зорюута хоолойгоо ондоо болгоһон хүнүүдые ганжа, хадуужа абаха гэшэ дэмы һааб даа. Богони буу (обрез) баряад ябаһан Исаков һосолдоон соогоо ойлогмторгүй буугаа даража, оороо гэмэлтэшэбэ. "Өөдөн хаяһан шулуун оорын толгой дээрэ буудат" гэдэгтэл, оорынгоо һомондо гэмэлтэжэ, үрөөһөн хүлөө тайруулан Исаков сүүдэй урда зогсохо аргагүй байгаа һэн.

Исаковайнгаа шархатаад, унажа байха үедэ нүгөөдүүлшье Евдокимовае айлгажа, 5 миллион түхэригыень, 950 долларыень эрижэ абаа. Улаа һухай болоһон Исакова тэдэнэр абажа гарахадаа, яараһан тэдбэлхэндээ американ долларнуудаа унагааһан байха юм.

Энэ бандые ингээд лэ баяжашоо гэжэ һанахаар бэшэ ааб даа. 5 миллион түхэриг тэдэнэй гар соо үдэршые байгаагүй.

Гэрэй эзэн Евдокимов тархи түрүүгээ һайса сохюулан, шуһа нола адхаруулан байжа, түргэн туһаламжада хандаха баатай байгаа юм. Милицины

дуудагдаба. Хүлөө буудһан Исаковта мүн лэ медицинскэ туһаламжа шуһала байшоо. Ниоурһаа багаа абажа хэды ондоо болоод ябаашье һаань, Евдокимова Ждановые танижархёо. Тингэжэ тэдэнэр добтолго хэһэнэйнгээ удаа хоёр час тухай болоод, Октябрьска районой милицидэ бултадаа баригдаһан байна.

Бандын гэшүүдгэжэ уголовно хэрэгтэ ороһон Луцко Потемкин хоёрһоо РФ-гэй УК-гай 77-дохи статья болоулагдаа һэн. Юундэб гэхэдэ, тэрэ хоёр добтолгодо сэхэ хабаадаагүй. Гансаараа байдаг Потемкиной гэртэ тэдэнэр суглардаг, кладокко соонь орожо, хара тамхи болбосоруулжа татахаһаа гадна, зэр зэбсэгээ хадагалдаг байгаа. Үргэлжэ уунги ябадаг Потемкин машинадаһан һуугаад, добтолго хэхэ газар тээшэнь ошолдобшые, һогтуудаа гологдожо, машина соогоо үлөөгдэһэн байба; нүхэрэйнгөө гэмтэ ябадал хэхээ ошоһон, хэһэн тухай мэдэшыггүй байгаа юм. Харин Луцко энэ бандатай добтолго хэнгүй, харин Потемкиной гэртэ басагантай үлөөһиний элрүүлэгдээ бэлэй. Тин Россин Федерациин Уголовно Кодексын 77-дохи статьягай үнэлһөөр Жданов, Кудзиев, Сулов, Исаков дүрбэн сүүдэлэгдээ. Потемкин Луцко хоёрһоо тус статья болоулагдабашье, наркотическа бодосуудые хадагалһан, хэрэглэһэнэй, мүн зэр зэбсэгүүдые бариһанай түлөө мүн лэ эрхээ ханагдаа бшуу.

Гэхэ зуура, сүүд Исаковай талаар оорсэ һанамжатай байгаа. Ушарын гэхэдэ, мүрдэлгын боложо байха үедэ тэрэнэй хүлэйн шарха һэдэрэн һүжэржэ, үбдэгһөө дээхэнүүр тайруулжа ушартай болоо. "Исаковые бидэнһээ урид бурхан хэхээгээ гэшэ ха" гэжэ нэгэн һаналтайгаар хэлсэһэн сүүд тэрэндэ 5 жэл условноор үгэһэн байна.

Эдэ "урагшагүй" бандидуудай уголовно хэрэгэй харагдаһанай һүүлээр ямар тобшололнуудые хэлтэй гэшэб? Нэгэдэхээр, эдэнэр түргэн туһаламжын газарта танигдашоогүй һаа, үшөөшые олон уршаг тодор, гэмтэ ябадал хэхэ болохо байгаа. Зүгөөр гансата баригдаһанинь болоо. Үхэл, гарза хохидолгүйгөөр үнгэрөө, эзэндэнь мунгэнниинь бусаагдаа. Харин дэлгүүр дээрэхи зоний һаримжэтэй байшыень хүсэхөөр.

В. ТОКТОХОЕВА.

**АНХАРАГТЫ,
КОНКУРС!**

Байгша оной февралын 1-һээ 1997 оной январь болотор республика доторнай галай аюуллаа һэргылгын конкурс-харалга үнгэргэхэ тухай дүрим баталагдаа. Түймэр сараха, галай аюуллаа бүхы зөөри зөөшээ аршала асуудалаар бэшэдэг республикын газетэнүүдэй, телевидени, радио-дамжуулгын компаниин хүдэлмэрилэгшэд тус конкурсдо хабаадаха эрхэтэй. Конкурс-харалгын энэ дүримы Буряад Республикын Журналистнуудай холбооной, Дотоодын хэрэгүүдэй министрстын түймэр сарагшадай албанай управленээр, оршон тойронхи байгааһаа хамгаалха республиканска бүдгэмэй соведээр һайшаагдажа, дэмжэгдэжэ, баталагдажа, олоной мэдээсэлдэ тунхаглагдаба.

Конкурсдо республикын, аймагуудай газетэнүүдэй журналистнууд эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, ой тайгаа, байра байдалаа галай аюуллаа хамгаалаал гээд ханданабди гэжэ тус конкурссын дүрим соо хэлэгдэнэ. Тинхэдэ ой тайгада, айлай гэр бүлэдэ дүжэрһэн галые сараха, унтарааха хэрэгтэ аша габьяа харуулан хүдэлһэн түймэр сарагшад тухай очерк, зураглал, статья, корреспонденцинуудые толилуулан, телерадио-дамжуулгануудые хэһэн журналистнууд, хүдөө бэшэгшэд урмашуулагдаха болоно.

Конкурс-харалгын дүн 1997 оной январын 15-да согсологдожо, эрхимлэгшэдэ тодоруулха юм. Тинхэдэ эрхим гэгдэһэн 12 хүниие тусхай шангуудаар урмашуулахаар хараалба. Тин эрхим очерк, статья бэшэгшэдтэ түрүүшын 500000 түхэригэй нэгэдэхи, 350000 түхэригэй хоёрдохи, 200000 түхэригэй гурбадахи шан тогтоогдоһон байна. Тинхэдэ эрхим расказай түлөө түрүүшын ба удаадахи хоёр һуурида гараһан хүндэ барюулагдаха (дээрэ хэлэгдэһэн эды шэнээн) шангууд тогтоогдоо. Энэһинһээ гадна эрхим радио, видео-дамжуула хэһэн журналистнууд тус тустаа нэгэдэхи, хоёрдохи, гурбадахи шангуудта хүртэхөөр тогтоогдоһон байна. Мүн 100000 түхэригэй тэмдэглэлэй 8 шан барюулагдахаар хараалагдаа.

Т.ГУЛГЕНОВА,
Буряад Республикын МВД-гэй түймэр сараха албанай хүдэлмэрилэгшэ.

СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Зүүн Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй зонын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн Хабаровск хотын физкультурна институтай хүнгэн алетикын манеж соо болобо. 7 командын 200 гаран хүнгэн алет мурьсөөндэ хабаадаһан байгаа. Мурьсөөн хоёр бүлгөөр үнгэргэһэн. Нэгэдэхи бүлэгтэ Эрхүүгэй суглуулагдамал команда илаата туйлаба. Манай республикын түлөөлэгшэд хоёрдохи һуури эзэлээ. Хубийн тоосоогоор спортын мастер Вера Чистякова 60 метрэй уридаанда 7,4 секунда саг харуулжа, зонын чемпионы нэрэ солодо хүртөө. 200 метрэй уридаанда тэрэ хүрэл медалаар шагнагдаһан байха юм. Буряадай гүрэнэй университетэй оюутан, спортын мастер Сергей Лобов 7 метр 31 сантиметр утые харайжа, мунгэн медалаар шагнагдаһан байна. Спортын мастер Наталья Чистякова 400 метрэй зайда уридаадаа, 57,7 секунда саг харуулжа, хоёрдохи һуурида гараба. Буряадай гүрэнэй университетэй оюутан Олег Комиссаров 200 метрэй зайда уридаадаа, мүн лэ хоёрдохи шатын дипломоор шагнагдаа. Мастерта кандидат Дмитрий Замулин 400 метрэй зайе 52,1 секунда соо гаталжа, хоёрдохи һуури эзэлэб. Мурьсөөнэй дүнгүүдээр Вера Чистякова болон Сергей Лобов гэгшэд февралын 23-25-да Москва хотодо үнгэргэгдэхэ Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэһэн байха юм.

х х х

Хүнгэн алетикээр республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн февралын 17-18-да Зүүн Сибириин гүрэнэй технологическа университетэй манеж соо үнгэргэгдэхэнь. Буряад ороной бэлгитэй бэрхэ бүхы спортсменүүд, хүүгэдэй спортын һургуулин һурагшад энэ мурьсөөндэ хабаадахаар хүлээгдэнэ.

ФУТБОЛ. "Үбэлэй бумбэгэ" гэжэ шанда хүртэхын түлөө мурьсөөнэй юһэдэхи нааданда "Сэлэнгэ" "Старттай" наадахадаа, 5:1 тоотойгоор шүүгээ. Республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөндэ ходо, ходо шангай һууринуудые эзэлдэг "Импулс" болон "Мотор" командануудай уулзалга ехэ һонирхолтойгоор хүлээгдэ һэн. Энэ удаада "Импулс" 2:0 тоотойгоор шүүжэ, 16 очкотойгоор түрүү һуурида гараба. АВРЗ-гэй спортын клуб "Пищевые" мүн лэ нимэ тоотойгоор илажа, урагшаа дабшаһан байна. "Металлист" "Звезде" 3:0 тоотойгоор илаа. Мурьсөөнэй хоёрдохи һуурида дабшажа ябаһан "Сэлэнгэ" 13 очкотой болонхой. Зүүн Сибириин гүрэнэй университетэй команда 11 очкотойгоор гурбадахи һуури эзэлнэ.

ХОККЕЙ. Шайбатай хоккейгээр республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн эхилэб. Эндэ Транспортын "Локомотив" хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой "Металлист" команда 10:1 тоотойгоор илаба. "Пищевик" "Арсеналтай" уулзахадаа, 2:3 тоотойгоор шүүгдэшоо.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Редакторай орлогшо С.Д.РИПЧИНОВ.</p> <p>РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНЦОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М.Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ Н. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. Н. (хэблэлэй директор), ЦЫРЕНЦОРЖИЕВ Ц.Б.(редактор), САМБЯЛОВА Т.В.</p>	<p>Манай адрес:</p> <p>670000, Улаан-Үдэ, Каландаринвиллин үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетин редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 2 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэг 4154.</p> <p>Хэблэлдэ тунхагдһан саг 17.00.</p>	<p>"Республиканска типограф" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдээ.</p> <p>Директорайн телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрдхэлдэ абтанхай.</p> <p>Заказ №7701.</p>
---	--	--	--

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмын - 2-54-54, редакторай орлогшотойрой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарин - 2-50-52, секретарнадай - 2-60-91, таһагууд нийгын-политическэ - 2-55-97 (даагшаны), 2-61-35, 2-56-23, социалыно-экономическа - 2-64-36 (даагшаны), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-60-21 (даагшаны), 2-57-63, олонингын хүдэлмэрини ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшаны), 2-34-05, 2-69-58; орнуулгын - 2-67-81; корректорүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентүүдэ: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.